

**XUSUSIY KORXONALARNING RENTABELLIK DARAJASINI OSHIRISH
XUSUSIDAGI ILMIY-NAZARIY QARASHLAR**

Tursunov Said Primqulovich

*Termiz Davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti, Tarmoqlar iqtisodiyoti kafedrası
o'qituvchisi Fan: Bugalteriya hisobi. 99-586-46-36*

Annotatsiya. Mazkur maqolada xususiy korxonalarining rentabellik darajasini oshirish hamda korxonalar faoliyatida kal'kulyatsiyaning tutgan o'zni, maxsulot tannarxi xarajatlarini tarkibi tahlili va ularni boshqarishni takomillashtirish imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: boshqaruv hisobi, kalkulyatsiya maxsulot tannarxi, ishlab chiqarish xarajatlari, xarajat, tannarx, moliyaviy natija, foydani maksimallashtirish, rentabellik ko'rsatkichi, foyda.

Xususiy korxonalar iqtisodiyotning muhim elementlaridan biri bo'lib, ularning rentabellik darajasi faqatgina korxonalar ichki faoliyatini emas, balki mamlakat iqtisodiyotining barqarorligi va o'sishini ham ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Rentabellik darajasi korxonaning o'z faoliyatidan olgan foydasining sarflangan resurslarga nisbatan miqdoriy ko'rsatkichi sifatida aniqlanadi. Ushbu maqolada xususiy korxonalarining rentabellik darajasini oshirishga qaratilgan ilmiy-nazariy qarashlar tahlil qilinadi.

1. Rentabellikning mohiyati va uning turlari

Rentabellik, asosan, ikki asosiy ko'rsatkichga asoslanadi:

- **Moliyaviy rentabellik** — korxonalar o'zining moliyaviy resurslarini (kapital, qarz, aktivlar) qanday foyda olishga yo'naltirganligini ko'rsatadi.
- **Ishlab chiqarish rentabelligi** — korxonalar ishlab chiqarish samaradorligini va mahsulot yoki xizmatlar ishlab chiqarishdan olinadigan foydaning miqdorini anglatadi.

Korxonalar rentabelligini oshirishga qaratilgan harakatlar, ko'pincha yuqoridagi ko'rsatkichlar asosida quriladi va ularning optimallashtirilishi ko'plab faktorlar tomonidan ta'sirlanadi.

2. Xususiy korxonalarda rentabellikni oshirishning asosiy yo'llari

a. Resurslarni samarali boshqarish

Korxonalar resurslarining samarali boshqarilishi rentabellikni oshirishda eng muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bu, ayniqsa, materiallar, ishchi kuchi va texnologiyalarni to'g'ri taqsimlash, shuningdek, keraksiz sarflarni kamaytirishga qaratilgan harakatlar orqali amalga oshiriladi. Muntazam ravishda texnologik yangilanishlar kiritish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish korxonalar samaradorligini oshirishga yordam beradi.

b. Iqtisodiy va moliyaviy tahlil

Korxonalar faoliyatini muntazam ravishda tahlil qilish, uning rentabelligini oshirishda zarurdir. Bunday tahlil korxonaning qaysi sohalarida samaradorlik yuqori yoki pastligini aniqlashga imkon beradi. Masalan, marketing xarajatlari, ishlab chiqarish jarayonlari yoki ishlab chiqarilgan mahsulotlarning bozordagi talabi kabi omillar tahlil qilinishi mumkin.

c. Innovatsion yondashuvlar va texnologiyalarni joriy etish

Innovatsiyalarni joriy etish, ayniqsa, yuqori rentabellikni ta'minlaydigan eng samarali usul hisoblanadi. Yangi texnologiyalarni qo'llash va ilg'or ishlab chiqarish metodlarini tatbiq etish orqali korxonalar ishlab chiqarishning samaradorligini oshirishi mumkin. Bu, o'z navbatida, korxonalar mahsulotlarining sifatini oshirish va xarajatlarni kamaytirish imkonini beradi.

d. Bozorni tahlil qilish va marketing strategiyalarini takomillashtirish

Xususiy korxonalar bozorni tahlil qilish va iste'molchilar ehtiyojlariga mos ravishda mahsulotlarini yoki xizmatlarini optimallashtirishi kerak. Marketing strategiyalari samaradorligini oshirish orqali talabni yanada oshirish mumkin. Aksariyat hollarda, yuqori sifatli marketing tadbirlari va reklama kompaniyalari rentabellikni oshirishga olib keladi.

e. Menejment va kadrlar siyosati

Menejmentni sifatli tashkil etish va malakali ishchi kuchini jalb qilish korxonaning rentabelligiga bevosita ta'sir qiladi. Yaxshi tashkil etilgan menejment, ishchilarni motivatsiya qilish va kadrlar ta'limini oshirish orqali samaradorlikni oshirishi mumkin.

3. Ilmiy-nazariy qarashlar

Ko'plab iqtisodchi va menejment nazariyalari korxonalarining rentabellik darajasini oshirish uchun quyidagi yondashuvlarni taklif qiladi:

- **Xarajatlarni kamaytirish nazariyasi** (Cost Leadership Theory) — bu yondashuvda korxonaning imkon qadar past xarajatlar bilan ishlab chiqarishni tashkil etishga harakat qiladi. Buning uchun samarali resurslarni boshqarish, texnologiyalarni optimallashtirish va maqsadli bozorni tanlash zarur.
- **Qayta investitsiya nazariyasi** (Reinvestment Theory) — bu yondashuvda korxonaning o'z daromadlarining bir qismini rivojlanishga va yangi texnologiyalarni joriy etishga sarflaydi. Bu orqali kelajakda rentabellikni oshirish maqsad qilinadi.
- **Innovatsion strategiyalar nazariyasi** (Innovation Strategy Theory) — korxonalar texnologik yangiliklarni va innovatsion metodlarni qo'llash orqali rentabellikni oshirishga harakat qilishadi. Bu strategiya bo'yicha ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va yangi mahsulotlarni ishlab chiqarish o'z ahamiyatiga ega.

4. Xulosa

Xususiy korxonalarining rentabellik darajasini oshirish faqatgina iqtisodiy tahlil va samarali boshqaruv bilan cheklanmaydi. Unga ta'sir qiluvchi omillar keng va murakkab bo'lib, resurslarni boshqarish, innovatsiyalarni joriy etish, menejmentni takomillashtirish va bozorni tahlil qilish kabi sohalarni o'z ichiga oladi. Rentabellikni oshirishda har bir korxonaning o'z sharoitlariga mos keladigan strategiyalarni ishlab chiqishi zarur.